

Retrovisor

*Ephemera o el calaix de sastre: accessibilitat
i visibilitat més enllà de les definicions*

***Ephemera* o el calaix de sastre: accessibilitat i visibilitat més enllà de les definicions**

Isaura Solé

Departament de Biblioteconomia, Documentació i Comunicació Audiovisual, Universitat de Barcelona
isaura.sole@ub.edu

Article rebut el setembre de 2017; revisat l'octubre de 2017.

Resum: L'interès creixent pels materials impresos efímers ha posat sobre la taula la necessitat d'ordenar, classificar, preservar, descriure i catalogar aquest grup immens i heterogeni de documents. La definició i delimitació imprecisa d'aquesta categoria de materials, coneguts com a *ephemera* en l'àmbit anglosaxó, n'ha dificultat el tractament en tots els sentits, desterrant-los en l'oblit i en l'acumulació en calaixos de sastre sense fons. La inexistència d'estàndards de classificació, descripció i catalogació ha provocat que cada centre patrimonial adopti una estratègia pròpia en funció de les col·leccions, els mitjans i els recursos que tingui, així com de les necessitats dels seus usuaris, allunyant-se de la possibilitat d'establir marcs d'actuació comuns, útils i eficaços per a tots. Potser cal anar més enllà d'un terme o d'una definició universal i cal posar en comú experiències, eines i recursos amb l'objectiu final de fer visible i accessible aquest patrimoni encara molt desconegut.

Paraules clau: materials efímers, *ephemera*, accessibilitat, patrimonialització, descripció.

***Ephemera* o el cajón de sastre: accesibilidad y visibilidad más allá de las definiciones**

Resumen: El creciente interés por los materiales impresos efímeros ha puesto sobre la mesa la necesidad de ordenar, clasificar, preservar, describir y catalogar este grupo inmenso y heterogéneo de documentos. La definición y delimitación imprecisa de esta categoría de materiales, conocidos como *ephemera* en el ámbito anglosajón, ha dificultado su tratamiento en todos los sentidos, desterrándolos en el olvido y en la acumulación en cajones de sastre sin fondo. La inexistencia de estándares de clasificación, descripción y catalogación ha provocado que cada centro patrimonial adopte su propia estrategia en función de sus colecciones, medios y recursos, así como de las necesidades de sus usuarios, alejando la posibilidad de establecer marcos de actuación comunes, útiles y eficaces para todos ellos. Quizá se trataría de ir más allá de un término o de una definición universal y es necesario poner en común experiencias, herramientas y recursos con el objetivo final de hacer visible y accesible este patrimonio todavía muy desconocido.

Palabras clave: materiales efímeros, *ephemera*, accesibilidad, patrimonialización, descripción.

Ephemera or filing cabinet fodder: accessibility and visibility beyond definition

Abstract: The growing interest in ephemeral printed materials has tabled the need to order, classify, preserve, describe and catalogue this huge and heterogeneous array of documents. The vague and imprecise definition of this category of materials, or ephemera, as they are known, renders them extremely difficult to manage and they are invariably doomed to languish in bottomless filing cabinets. The lack of classification, description and cataloguing standards has prompted heritage centres to implement their own strategies, depending on their collections, means and resources and user requirements, thus virtually precluding the possibility of defining shared procedures that could be used effectively by everyone concerned. It may well be time to look beyond a single and universal definition and pool experiences, tools and resources with a clear aim; to provide these largely unknown ephemera with the visibility and accessibility it deserves.

Keywords: ephemeral materials, printed ephemera, accessibility, heritage, description.

Introducció

Petit imprès, material menor, material no-llibre, materials efímers, efímers, imprès social, imprès popular, *memorabilia*, imatgeria popular, menuderies, miscel·lània i papers, entre d'altres. Aquestes són algunes de les maneres amb què es denominen aquells materials tan complicats de recollir, preservar, classificar, descriure i catalogar presents en la gran majoria de biblioteques, arxius, centres de documentació i museus. Invitacions, menús, targetes de visita, recordatoris, cartells, cromos, fulls volants, felicitacions, factures, programes de mà, tiquets, bitllets de transport, calendaris, anuncis i un llarg etcètera formen part d'un gran grup heterogeni de materials caracteritzats per la seva naturalesa efímera i que es poden englobar en el concepte d'*ephemera*.

Figura 1. John Lewis. *Printed ephemera: the changing uses of type and letterforms in english and american printing*. Suffolk: W. S. Cowell, 1962.

És un terme controvertit per la seva difícil i vaga definició, tant en l'àmbit teòric com pràctic. S'ha adoptat de manera generalitzada en l'àmbit anglosaxó i francès —en més o menys mesura— d'ençà que fou introduït per John Lewis el 1962 amb l'obra *Printed ephemera: the changing uses of type and letterforms in english and american printing*.¹ A Catalunya, això no obstant, és un concepte que desperta certes reticències en la gran majoria de centres patrimonials posseïdors d'aquests tipus de documents, i pràcticament no s'utilitza.

Deixant de banda les qüestions terminològiques, és evident que en vista de l'interès creixent per aquests materials, tant de la comunitat científica i el món acadèmic com del públic en general, les entitats patrimonials s'han vist obligades a afrontar els reptes que suposa el seu tractament en tots els àmbits amb l'objectiu final de fer-los accessibles i visibles, i d'aquesta manera, afavorir-ne la patrimonialització, l'estudi i la posada en valor.

1. *Ephemera*: història d'un concepte, definicions, característiques i límits

Coneguts com a efímers a Catalunya i *éphémères* a França, el terme *ephemera*² és el més utilitzat en l'àmbit internacional i actualment no n'hi ha cap altre que englobi tots aquests materials en una mateixa categoria. El seu estudi s'ha desenvolupat des de l'inici en els àmbits de la història del llibre, la història de la impressió, del disseny gràfic i de la publicitat, sempre basat en una doble tradició, l'anglosaxona i la francesa. Però la història dels materials impresos efímers o *ephemera*³ s'origina amb

1. John Lewis, *Printed ephemera: the changing uses of type and letterforms in english and american printing*, Suffolk: W. S. Cowell, 1962.
2. Etimològicament, *ephemera* procedeix del grec *ephemeron* (*ephemera*, en plural), *epi/hemeros* (que dura un dia), utilitzat també per referir-se a uns insectes amb un cicle de vida molt curt i a unes febres transitòries. De l'adjectiu en va derivar el substantiu *ephemeris* (*ephemerides*, en plural), que significa diari o calendari. El terme *ephemerides* es va seguir utilitzant amb aquest mateix significat —calendari o almanac— al Regne Unit entre els segles XVII i XIX i a partir d'aquest últim es van començar a utilitzar els adjectius *ephemeral* i *ephemorous* per a referir-se a la qualitat de transitori. Vegeu: Herminia G. B. Anghelescu, «A bit of history in the library attic: challenge of ephemera research», *Collection Management*, vol. 25, no. 4 (2001), p. 62; Timothy G. Young, «Evidence: toward a library definition of ephemera», *RBM: a Journal of Rare Books, Manuscripts, and Cultural Heritage*, vol. 4, núm. 1 (2003), p. 15-16.
3. Sempre tractarem el terme *ephemera* utilitzant el plural, seguint l'exemple d'altres estudis d'origen anglosaxó sobre la matèria.

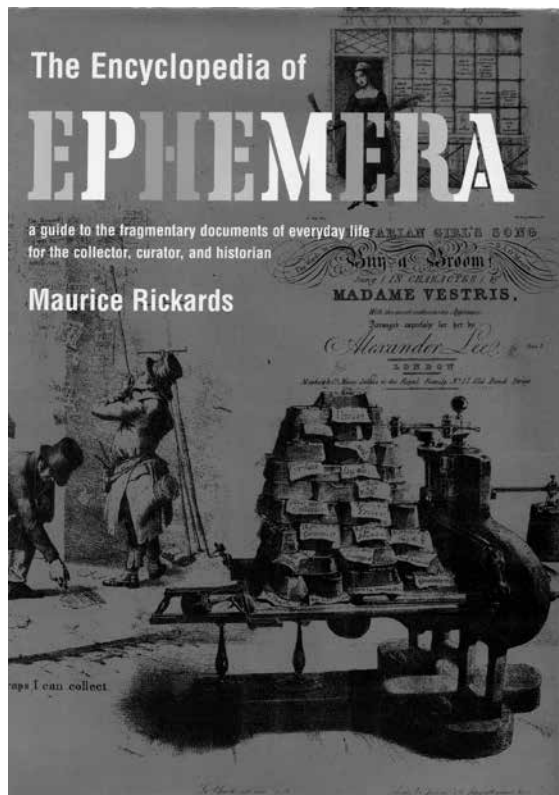

Figura 2. Maurice Rickards. *The Encyclopedia of ephemera: a guide to the fragmentary documents of everyday life for the collector, curator, and historian*. London: The British Library, 2000.

els col·leccionistes privats, els quals foren els primers a valorar i estudiar aquest tipus de document i a incorporar-los en les seves col·leccions a partir del segle XVII. Figures com Samuel Pepys (1633-1703), John Bagford (1650-1716), Isaiah Thomas (1749-1831), Jean-Louis-An-

toine Coste (1784-1851) i, durant el segle XX, John Johnson (1882-1956), Bella C. Landauer (1875-1960) i Marius Audin (1872-1951),⁴ entre molts altres, van desenvolupar importants col·leccions d'efimers.⁵ A partir de les seves col·leccions, actualment n'hi ha moltes en entitats públiques, els professionals de les biblioteques, museus, arxius i del món acadèmic han obert la porta a la seva patrimonialització, tractament i a la reflexió científica des de diferents àmbits de coneixement.

1.1. Definicions

Formular una definició única d'aquest tipus de documents és gairebé impossible. Hem de parlar de definicions i aproximacions múltiples que remarquen una característica o una altra en funció dels punts de vista o dels criteris utilitzats. Aquestes definicions han anat canviant al llarg del temps i també la terminologia que s'ha utilitzat per referir-se a aquest tipus de material: des de la primera denominació, *vieux papiers* de John Grand-Carteret⁶ l'any 1896, fins a l'actual terme d'*ephemera*, proposat per John Lewis l'any 1962.⁷

Tal com afirma Young,⁸ la definició que va fer Maurice Rickards «the minor transient documents of everyday life»⁹ és més poètica que no pràctica. En moltes ocasions, les definicions s'han fet a partir de llargues llistes de tipologies més o menys exhaustives o utilitzant el principi de negació o exclusió: material no-llibre, tot allò que no sigui ni llibre ni publicació periòdica, etc. És el cas de la definició que va fer Marius Audin d'aquests materials, amb el nom de *bibloquets*, en què enumera una gran quantitat de tipologies en oposició al llibre; o de la que proposa John Johnson quan es refereix a la seva col·lecció: «It is

4. Maurice Rickards, *Collecting Printed Ephemera*. Oxford: Phaidon; Christie's, 1988, p. 37-58. Rickards dedica un capítol als col·leccionistes més importants d'*ephemera* i a les seves col·leccions.
5. Es presenten els col·leccionistes d'àmbit català en el tercer apartat dedicat a l'estat de la qüestió a Catalunya i les seves col·leccions.
6. John Grand-Carteret, *Vieux papiers, vieilles images, cartons d'un collectionneur*. Paris: A. Le Vasseur, 1896, p. VIII-IX.
7. John Lewis, *op. cit.*
8. Timothy G. Young, *op. cit.*, p. 12.
9. Maurice Rickards, *The Encyclopedia of ephemera: a guide to fragmentary documents of everyday life for the collector, curator, and historian*, London: The British Library, 2000, p. V.

difficult to describe it except by saying that is everything which should ordinarily go into the waste paper basket that is not actually a book. Another way of describing it is to say that we gather everything which a museum or library would not ordinarily accept if it were offered as a gift».¹⁰ Però, en general, les definicions proposades es basen en dos criteris bàsics: les característiques materials i la funció o propòsit.

El fet de relacionar els efímers amb un esdeveniment o propòsit concret, normalment de curta durada, i pensats per llençar-se un cop passada la vigència del missatge, és present a la majoria de definicions. Lewis ja posava l'èmfasi en aquest aspecte: «Printed ephemera is a term used for anything printed for a specific short-term purpose. [...] such things as a bus ticket, a circus poster, a Christmas card, [...], a train timetable or a travel brochure».¹¹ Pemberton també els definia com: «Documents which have been produced in connection with a particular event or item of current interest and are not intended to survive the topicality of their message».¹² El 1977 Rickards va fer la seva primera definició dels ephemera remarcant-ne el caràcter transitori de la manera següent: «the word, ephemera, is used to denote the transient everyday items of paper —mostly printed—¹³ that are manufactured specifically to use and throw away».¹⁴ En canvi, Makepeace se centra en les característiques materials i el format: «Ephemera is the collective name given to material which carries a verbal or illustrative

message and is produced either by printing or illustrative processes, but not in the standard book, pamphlet or periodical format».¹⁵ En aquest sentit, cal destacar la definició que en fa Angheliescu: «An item usually printed on a single sheet of paper, possibly on one side, sometimes on both, so that it may be folded several times to appear like a booklet»,¹⁶ o la de Haug: «ephemera is an unpublished, flimsy, or insubstantial printed paper artifact produced for a specific purpose and not intended to survive beyond this purpose»,¹⁷ centrades només en aquest aspecte.

Altres definicions se centren en la particularitat d'aquests materials pel que fa als canals de publicació i distribució i a la seva capacitat d'escapar del control i tractament bibliogràfic. En una segona definició, Pemberton els defineix com:

A class of printed or near-print documentation which escapes the normal channels of publication, sale and bibliographical control. It covers both publications which are freely available to the general public and other which are intended for a limited and specific circulation only. For librarians, it is in part defined by the fact that it tends to resist conventional treatment in acquisition, arrangement and storage and it may not justify full cataloguing.¹⁸

Clinton el segueix qualificant-los de «a class of printed or near-print documentation which escapes the normal channels of publications, sale and bibliographical control»¹⁹.

10. *The John Johnson collection: catalogue of an exhibition*. Oxford: Bodleian Library, 1971, p. 11.

11. John Lewis, *op. cit.*

12. John Pemberton, *The national provision of printed ephemera in the social sciences*. Coventry: University of Warwick, 1971. Citat a: Alan Clinton, *Printed ephemera: collection, organisation and access*. London: Clive Bingley, 1981, p. 15.

13. Cal remarcar que alguns estudiosos inclouen documents parcialment o totalment manuscrits dins aquesta categoria. Per exemple, Alain Schnapp inclou dins la categoria d'efímers totes aquelles notes manuscrites en un retall de paper i els fulls de mà publicitaris parcialment impresos i amb notes manuscrites. Vegeu: Alain Schnapp, «De la guerre d'Algérie à Mai 68 : la graphique au service de la propagande», *Revue de la Bibliothèque Nationale de France*, no. 10 (2002), p. 42-46. Pemberton, en una segona definició, i Clinton també parlen de «print or near-print documentation».

14. Maurice Rickards, *This is ephemera: collecting printed throwaways*. Newton Abbot: David & Charles, 1978, p. 7.

15. Chris E. Makepeace, *Ephemera: a book on its collection, conservation and use*. Aldershot; Brookfield: Gower, 1984, p. 10.

16. Herminia G. B. Angheliescu, *op. cit.*, p. 73.

17. Mary-Elise Haug, «The Life cycle of printed ephemera: a case study of the Maxime Waldron and Thelma Mendsen collections», *Winterthur Portfolio*, vol. 30, no. 1 (Spring 1995), p. 59.

18. John Pemberton, *op. cit.*

19. Alan Clinton, *op. cit.*, p. 15.

Cal esmentar les definicions de dos tesaurus que constitueixen una eina d'identificació i descripció dels materials impresos efímers importants. Es tracta de la definició que inclou el *Thesaurus for graphic materials* de la Library of Congress en l'entrada *ephemera*: «transient everyday items, usually printed and on paper, that are manufactured for a specific limited use, then often discarded. [It] includes everyday items that are meant to be saved, at least for a while, such as keepsakes and stock certificates»²⁰ i la de l'*Art & architecture thesaurus* del Getty Research Institute: «everyday items manufactured for a specific, limited use, and usually intended to be discarded thereafter, especially printed matter on paper»,²¹ molt semblant a la que recull *A Glossary of archival and records terminology* de la Society of American Archivists.²²

Finalment, citem la definició proposada per Young:

Ephemera are printed artifacts, usually less substantial than books, which, though intended for specific limited purposes or events, are kept by libraries and archives because they contain continuing research value, notably for the study of popular culture.²³

I la recentment proposada pel grup de recerca francès PatrimEph-Patrimonialisation des éphémères:

Ni livres, ni périodiques, traces graphiques, imprimées ou numériques, attachées aux circonstances historiques qui les font naître, objets fragiles et complexes, non destinés à suivre aux circonstances qui les ont vu apparaître, à la croisée de la littérature, des arts et de la politique, mais aussi d'une histoire de l'événement et du quotidien.²⁴

Ambdues inclouen elements no presents en les definicions anteriors i fan referència, d'una banda, a la seva preservació en centres patrimonials com ara biblioteques i arxius, i de l'altra, al valor que tenen com a font d'investigació. No només per a la literatura, l'art i la política, sinó sobretot per a l'estudi de la història de la quotidianitat i de la cultura popular.²⁵

Com hem dit, és molt complex formular una única definició universal que inclogui tots els punts de vista i totes les aproximacions, ja que segons l'accés, l'organització, la presentació i els objectius, la definició d'*ephemera* és diferent per als bibliotecaris, arxiviers, documentalistes, conservadors de museus, investigadors i col·leccionistes. Per això, és útil extreure'n les característiques comunes, que, en resum, els defineixen de manera menys ambigua.

1.2. Característiques

Així doncs, de les definicions proposades dels efímers se'n poden treure les característiques generals següents:

- Es defineixen, en general, per la seva oposició al còdex.
- Són heterogenis en tots els sentits. Hi ha una gran varietat de tipologies, formats, temàtica, elements decoratius i formals, i usos, entre d'altres.
- Generalment es tracta de documents impresos o produïts mitjançant procediments relacionats amb la impremta, incloent-hi, o no, elements gràfics.

20. Library of Congress, *Thesaurus for graphic materials* [en línia]. <<http://www.loc.gov/pictures/collection/tgm/>> [Consulta: 15/09/2017].

21. Getty Research Institute, *Art & architecture thesaurus*. [en línia] <<http://www.getty.edu/research/tools/vocabularies/aat/>> [Consulta: 15/09/2017].

22. Richard Pearce-Moses, *A Glossary of archival and records terminology*. Chicago: the Society of American Archivist, 2005, p. 149.

23. Timothy G. Young, *op. cit.*, p. 25.

24. Definició extreta de la presentació del projecte de recerca PatrimEph-Patrimonialisation des Éphémères. Vegeu: Olivier Belin; Florence Ferran, «PatrimEph, projet de recherche», *Volet scientifique de l'AAP*, 2013. LabEx Patrima, p. 3.

25. Isaura Solé, «Ephemera al voltant de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888 [en línia]: una aproximació a la impremta de Barcelona de l'últim quart del segle XIX». Treball de final de màster dirigit per Jesús Gascón, (Barcelona: Universitat de Barcelona, 2014). <<http://hdl.handle.net/2445/58887>> [Consulta: 15/09/2017]. Es dedica un apartat i un annex amb el desenvolupament d'aquestes i més definicions proposades des de diferents àmbits geogràfics de manera més extensa.

- Produïts amb materials de baixa qualitat. El suport, les tintes i els procediments d'impressió utilitzats responen al propòsit dels efímers de llençar-se després del seu ús. S'han concebut amb materialitat programada.
- Tenen un triple caràcter efímer: des del punt de vista del contingut (missatge amb data de caducitat), des del punt de vista de la utilitat (la majoria són d'un sol ús) i des del punt de vista material.
- En moltes ocasions estan lligats a un esdeveniment, activitat o propòsit concret.
- Versatilitat i transformació d'usos. Són documents que poden canviar d'ús durant el seu cicle de vida, a diferència dels llibres.
- Reclamen usos i hàbits de lectura específics. Són documents de consum ràpid, pròxims a la comunicació oral pensats per cridar l'atenció, i afavorir-ne la memorització.
- Contenen poques dades respecte a l'autoria, la cronologia, l'impressor, etc.
- Doble àmbit de circulació: poden ser elements de comunicació de masses relacionats amb l'espai públic i l'espai social comunitari, però alhora poden ser un objecte íntim i personal d'ús quotidià.
- Formadors d'un imaginari col·lectiu, ja que són documents lligats a la vida quotidiana, administrativa, social i comercial del lloc on es produeixen.
- Escapen del circuit tradicional d'edició, publicació, circulació, difusió i venda.
- Tradicionalment s'han considerat documents marginals, i se'ls ha aplicat un judici de valor associant-los sempre amb la idea de menor o petit.
- No encaixen en els estàndards de classificació, ordenació, preservació, descripció, catalogació i digitalització.
- Constitueixen una font primària d'informació de valor incalculable per a múltiples disciplines d'estudi com a testimonis del context en què foren creats.

1.3. Tipologies, classificacions i límits

Establir tipologies, classificacions i límits dins la immensa i heterogènia massa de documents efímers, és tan necessari com difícil. Què entra i què no dins la categoria d'*ephemera*, com identificar les tipologies, com anomenar-les i com classificar-les són preguntes que les definicions plantejades no ajuden a respondre. Els límits són difusos i, en qualsevol cas, la classificació d'aquests materials, així com la seva identificació dependrà, en la majoria dels casos, dels fons de cada centre, de la seva trajectòria, història, objectius i criteris.

En l'apartat dedicat a les eines de descripció, tractarem la qüestió terminològica de les diferents tipologies d'efímers que hi ha i la seva identificació. Respecte a la seva classificació, aquesta es pot establir en funció de diferents criteris. La classificació per tipologia de document, en primer lloc, és la més emprada i la trobem en les obres de Marius Audin,²⁶ Paul Bruyère,²⁷ Makepeace,²⁸ Ramos²⁹ i Solé.³⁰ En segon lloc, s'han dut a terme, també, classificacions segons el tipus de suport. I, en tercer lloc, trobem classificacions basades en la funció dels documents, com la que proposa Carbonier³¹ per a una col·lecció de fulls volants —distingint entre funció didàctica i interpretativa, documental, interrogativa i jurídica—; o la proposada per González-Sarasa en la seva tesi doctoral titulada *Tipología editorial del impreso antiguo español*³² en què proposa classificar els documents en vuit categories que van des dels impresos litúrgics als de gestió interna de l'administració fins als destinats a l'oci. A part d'aquestes classificacions, en una segona fase es procedeix a subclassificar-les amb criteris cronològics, geogràfics, temàtics, iconogràfics, per productor, per format o per procedència.

26. Marius Audin, *Histoire de l'imprimerie par l'image. Bibelots et bilboquets*, Paris: Henri Jonquières, 1929.

27. Paul Bruyère, «Recherche pour une typologie des éphémères liégeois», *Le livre et l'estampe*, XXXV, no. 151 (1999), p. 110.

28. Chris E. Makepeace, *op. cit.*, p. 220-223.

29. Rosario Ramos, *Ephemera: la vida sobre papel. Colección de la Biblioteca Nacional*, Madrid: Biblioteca Nacional, 2003, p. 14-15.

30. Isaura Solé, *op. cit.*

31. Marianne Carbonier, «Les "feuilles volantes" et le service des sources de l'histoire de France». *Bulletin d'information de l'ABF*, núm. 121 (1983), p. 15-16.

32. Silvia González-Sarasa, *Tipología editorial del impreso antiguo español* [en línia]. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Fermín de los Reyes Gómez, Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 2013. <<http://eprints.ucm.es/24020/1/T35038.pdf>> [Consulta: 15/09/2017].

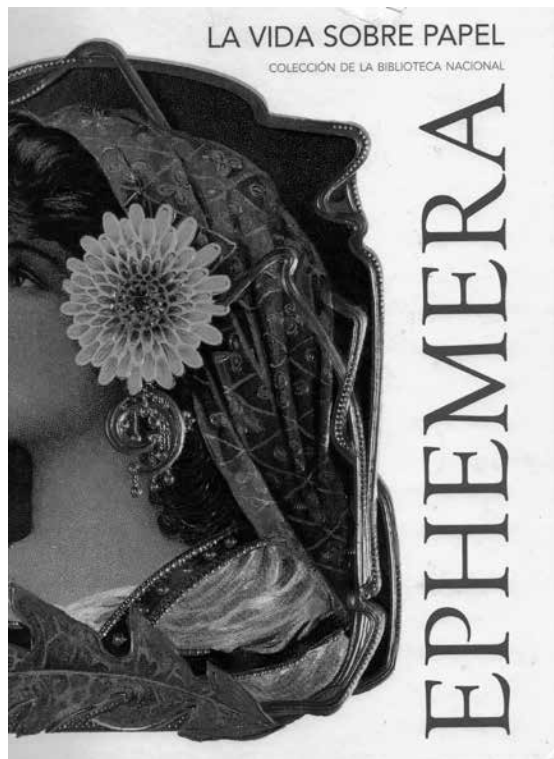

Figura 3. Rosario Ramos. *Ephemera: la vida sobre papel*. Colección de la Biblioteca Nacional. Madrid: Biblioteca Nacional, 2003.

Tot i que les classificacions intenten abastar els efímers en tota la seva diversitat, mai podran ser completament exhaustives i vàlides per a qualsevol col·lecció. Sempre seran parcials, ja que estaran dissenyades per a una col·lecció o grup de documents específic en un moment determinat. Per tant, les classificacions resultants sempre seran subjectives i un reflex de les percepcions, preocupacions i objectius dels autors i del context al qual estan subjectes.

2. Patrimonialització i posada en valor com a objecte d'estudi

Una gran quantitat d'aquests documents circumstancials lligats a la caducitat i destinats a la desaparició, paradoxalment, han arribat fins als nostres dies pel fet que han estat objecte d'iniciatives de patrimonialització que van des de les col·leccions privades a les estratègies institucionals o del dipòsit legal. Tal com diu Jean-François Botrel, només cal posar la mirada sobre un objecte no-llibre per començar la seva patrimonialització³³ i els primers a fixar-s'hi van ser els col·leccionistes.³⁴ Convertir-los en part d'una col·lecció va permetre allargar-los la vida i canviar-ne el missatge original per esdevenir una peça amb valor patrimonial.

Els efímers, doncs, només prenen sentit a través d'un procés de patrimonialització que suposa la recollida, preservació, organització, classificació, descripció i catalogació. Sense aquest procés, haurien acabat a la paperera o serien destinats a un oblit etern. Els *ephemera*, concebuts com a mitjà de comunicació —portadors d'un missatge en l'espai—, es converteixen en un mitjà transmissor —portadors d'un missatge en el temps— a través de la patrimonialització.³⁵ Aquest procés entra en contradicció amb la naturalesa efímera d'aquests materials, ja que els hem de conservar per atrapar-ne el caràcter passatger.

Inadaptats a les normes de catalogació i indexació, els efímers són tractats de manera molt desigual i encara són molt desconeguts. Cal completar els processos de patrimonialització i afrontar-ne els reptes per tal que siguin reconeguts, visibles i d'utilitat per a la comunitat científica i per al públic en general.

33. Jean-François Botrel, «Ephemera & non livres en Espagne [en línia]: estatut & patrimonialisation», *Les éphémères, un patrimoine à construire*. Actes des journées d'études de PatrimEph, <<http://www.fabula.org/colloques/document2938.php>> [Consulta: 15/09/2017].

34. Mary-Elise Haug, *op. cit.*, p. 59.

35. Olivier Belin; Florence Ferran, «Les éphémères, un continent à explorer», *Les éphémères: un patrimoine à construire*. Actes des journées d'études de PatrimEph [en línia], <<http://www.fabula.org/colloques/document3097.php>> [Consulta: 15/09/2017].

Una gran quantitat d'aquests documents circumstancials lligats a la caducitat i destinats a la desaparició, paradoxalment, han arribat fins als nostres dies pel fet que han estat objecte d'iniciatives de patrimonialització que van des de les col·leccions privades a les estratègies institucionals o del dipòsit legal.

És innegable que aquests materials són una font d'informació inesgotable. Són fragments d'història que atrapen l'esperit d'un moment i un context determinat, i que es converteixen en recursos indispensables per a una infinitat d'àmbits d'estudi i disciplines, ja que proporcionen informació que no es pot trobar en cap altre tipus de documents o font.

Per tant, tenen un valor documental i històric, ja que proporcionen informació de caràcter social, cultural, associatiu, familiar, econòmic, comercial i religiós d'una època i lloc determinats. Han estat utilitzats en el camp de la història política i la història local, però cada vegada més se'n fa un estudi en la línia de les investigacions enfocades al coneixement de la vida quotidiana i la cultura popular. El seu valor estètic, d'altra banda, n'ha propiciat la conservació convertint-los en peces artístiques i, fins i tot, dotant-les de valor econòmic des del moment en què formen part d'una col·lecció privada. Són materials que revelen els gustos, les idees i els hàbits d'un moment determinat, i que contribueixen a l'estudi de la història de l'art, la història de la literatura i el llenguatge, la història de la lectura i la història de la publicitat i la comunicació.

A part de totes aquestes disciplines, i moltes altres, els efímers constitueixen un element clau i indispensable per a la història de la impremta. Marginats durant molt temps en els estudis de la història del llibre pel fet de considerar-los materials menors, tal com remarca Twyman, des del punt de vista de l'historiador de la impremta o de la comunicació gràfica, la producció d'*ephemera* ofereix un camp d'estudi infinitament més ric en termes tècnics i d'estil que el llibre o la premsa escrita. Segons aquest autor, el llibre, cap a finals del segle XIX, ja no és la base de la producció gràfica, els veritables motors de la impremta són els *ephemera*.³⁶ En termes de tècniques d'impresió, tipografia, estil i comunicació gràfica —integració de text i imatge—, les innovacions més importants a partir del segle XIX es van produir exclusivament en el camp dels efímers.³⁷

Durant molt temps es van fer servir només com a material gràfic per a contextualitzar certs relats, però el seu estudi ha obert vies inexplorades en molts camps de coneixement que ajuden a completar la història amb evidències que no es troben en cap altre tipus de font. El fet d'escapar dels procediments tradicionals d'edició i distribució fa que siguin fragments d'història sense editar, *raw history*, i que prenguin valor per si mateixos. L'anàlisi dels efímers en relació amb el seu context és el que ens permet donar-los sentit i tornar-los a la vida. Per tot això, s'ha de vetllar per a la seva conservació i se n'ha d'incentivar l'estudi i difusió perquè siguin reconeguts i valorats, no només per la comunitat científica i acadèmica, sinó per la societat en general.

36. Michael Twyman, «Avant-propos», *Ephemera: les imprimés de tous les jours, 1881-1939*. Exposició, Lyon, Musée de l'imprimerie, 8 de desembre 2001 - 28 d'abril de 2002, Lyon: Musée de l'imprimerie et de la banque, 2001, p. 6-7.

37. Michael Twyman, «The Long-Term Significance of Printed Ephemera», *RBM: A Journal of Rare Books, Manuscripts, and Cultural Heritage*, vol. 9, núm. 1 (2008), p. 49-52; Graham Hudson. *The Design and printing of ephemera in Britain and America, 1720-1920*, London: The British Library; New Castle: Oak Knoll Press, 2008.

3. El panorama català: estat de la qüestió i col·leccions

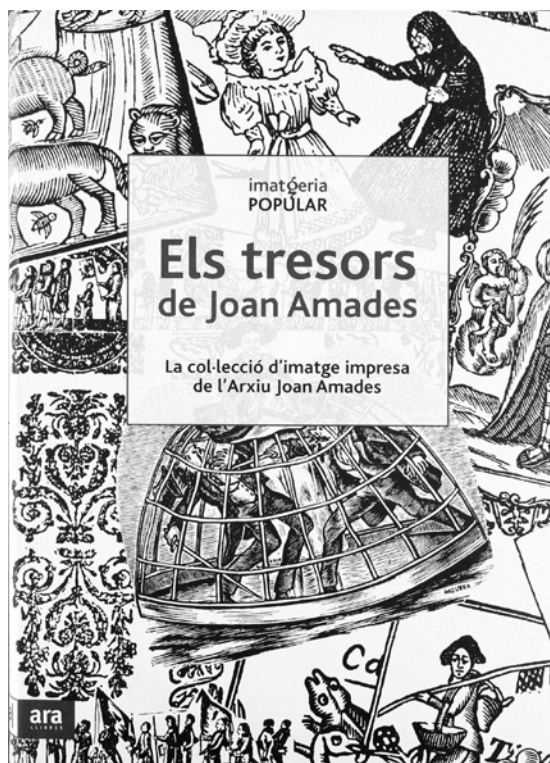

Figura 4. *Els tresors de Joan Amades: la col·lecció d'imatge impresa de l'Arxiu Joan Amades.* Barcelona: Ara llibres; Generalitat de Catalunya; CPCPTC, 2009.

A Catalunya, com en qualsevol altre lloc, l'estudi d'aquests materials és relativament recent i la seva història comença amb els col·leccionistes privats. Figures com Joan

Amades, Pau Vila, Frederic Marès i Víctor Balaguer, entre molts altres, són els responsables d'algunes de les col·leccions més importants d'efímers que es poden trobar actualment en institucions públiques. Aquestes col·leccions i moltes altres en mans particulars han ajudat a preservar aquests materials tan fràgils i han contribuït a valorar-los i a estudiar-los.

Pel que fa al món acadèmic, a Catalunya no hi ha cap centre de recerca especialitzat en la matèria, però cal destacar el curs de postgrau titulat «Ephemera: història, anàlisi i catalogació» ofert per la Facultat de Biblioteconomia, Documentació i Comunicació Audiovisual de la Universitat de Barcelona des del 2013. El projecte «Història de la publicitat del llibre a Espanya: segles xv-xx)»,³⁸ desenvolupat a la mateixa facultat, ha organitzat diverses activitats relacionades amb la matèria, entre les quals hem de destacar l'exposició titulada «El món editorial i la publicitat» (maig de 2017), a més de jornades i publicacions científiques. En la mateixa línia, el grup d'estudis Exemplar, dedicat al patrimoni bibliogràfic i documental, ha organitzat diverses activitats com ara visites i xerrades del tema.

Pel que fa a les publicacions sobre efímers, no trobem cap obra general que els estudiï i només podem parlar d'alguna publicació sobre una tipologia concreta, com la de Pilar Vélez titulada *Nadales, christmas i felicitacions*,³⁹ la de Santi Barjau *Els cartells més petits del món: les vinyetes publicitàries*,⁴⁰ la publicació sobre el fons Carlos Vives titulada *Somnis de paper: Carlos Vives, 1900-1974*⁴¹ i *El llibre dels anuncis*⁴² d'Enric Satué. Cal destacar la recent publicació de *Barcelona. Publicitat i ephemera* de Víctor Oliva i Oriol Oliva,⁴³ una obra que vol ser una retrospectiva icònica de la vida quotidiana de la ciutat a través d'un recull de dues mil peces de gran valor gràfic. En l'àmbit acadèmic, cal destacar la tesi de llicenciatura de

38. «Historia de la publicidad del libro en España (siglos xv-xx)», convocatòria 2013 de Proyectos I+D del Ministerio de Economía y Competitividad. HAR2013-46336-P.

39. Pilar Vélez, *Nadales, christmas i felicitacions*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Fundació Indústries Gràfiques, 1992.

40. Santi Barjau, *Els cartells més petits del món: les vinyetes publicitàries*, Barcelona: Oliva, 2003.

41. Jaume Maymó (coord.), *Somnis de paper: Carlos Vives, 1900-1974*, Barcelona: Museu de les Arts Gràfiques, Ajuntament de Barcelona, 2003.

42. Enric Satué, *El llibre dels anuncis*, Barcelona: Altafulla, 1985.

43. Víctor Oliva; Oriol Oliva, *Barcelona. Publicitat i ephemera*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2015.

Pilar Vélez sobre els programes musicals en l'època modernista⁴⁴ i l'obra d'Eliseu Trenc titulada *Les arts gràfiques d'època modernista a Barcelona*,⁴⁵ en què hi ha un capítol exclusivament dedicat al petit imprès. Molts estudis i tesis s'han centrat en l'estudi del cartellisme o dels fulls volants, com el recent article de Xevi Camprubí dedicat a l'estudi d'aquests documents en època moderna.⁴⁶ Es poden esmentar dos treballs de final de màster: «Ephemera al voltant de l'Exposició Universal»,⁴⁷ d'Isaura Solé, i «El tractament dels efímers: una exploració als centres documentals de Catalunya»⁴⁸ d'Èlia Romaní. Actualment, l'autora d'aquest article desenvolupa la seva tesi doctoral sobre els mecanismes de difusió de la indústria de les arts gràfiques de Barcelona durant la segona meitat del segle XIX dins el programa de doctorat en Informació i Documentació de la Universitat de Barcelona.

A Catalunya també s'han fet diverses exposicions per a difondre part d'aquest material efímer, com ara cartells, felicitacions, teatrets de paper, entre d'altres, que al seu torn han donat lloc a la publicació de catàlegs. Alguns exemples serien «El món de l'imprès comercial» (Casa Golferichs, 1990), «Nadales litogràfiques de la Biblioteca de Catalunya» (1995-1996), «Tresors gràfics» (Saló del Tinell, 1998-1999), «El cartell modern a les col·leccions del Museu Nacional d'Art de Catalunya» (2007) i «Fantasies troquelades» (Salàs de Pallars, 2008), entre moltes altres.

Els materials efímers són presents en una gran quantitat d'institucions i centres patrimonials catalans —biblioteques, museus, centres de documentació i arxius— públics i privats. La Biblioteca de Catalunya (en concret, la

Unitat Gràfica); l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona; el Museu Frederic Marès; el Museu Nacional d'Art de Catalunya; el centre de documentació del Museu del Disseny de Barcelona; el centre de documentació de la Direcció General de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Culturals; el centre de documentació de l'Institut del Teatre; la biblioteca i el Museu de Montserrat; la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer; la Fundació Bosch i Cardellach; les biblioteques universitàries; l'Arxiu Nacional de Catalunya, i diverses biblioteques públiques amb fons patrimonials són algunes de les entitats que custodien aquesta categoria de materials.

En la majoria de casos, no s'utilitza el terme efímer per a referir-se als seus fons, sinó que s'utilitzen altres conceptes com ara *petits impresos*, *obra gràfica*, *imatgeria popular i material menor*.⁴⁹ Hi ha, però, dues excepcions. La primera és la nova secció amb el nom d'*ephemera* del Museu de Montserrat, que ocupa un lloc expositiu dins el recorregut museístic. El museu ha decidit exposar i fer visible la col·lecció d'efímers que la Sra. Carme Carreras-Candí va donar al museu el 1982 i exposar-ne les peces més destacades, firmades per artistes com Mucha i Gaspar Camps, en forma de nadales, calendaris, postals i targetes.⁵⁰ El segon cas és el de l'àmbit de gràfics de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Des del 2015 han iniciat un procés de renovació del quadre de classificació dels fons pertanyents a l'àrea de gràfics i s'ha decidit crear una col·lecció amb el nom d'*ephemera*. Aquesta inclou, de moment, les subcol·leccions següents: publicitat, menús, loteria nacional, consagracions episcopals, festes populars dels districtes de Barcelona, recordatoris prime-

44. Pilar Vélez, *El programa musical de l'època modernista a Barcelona: estudi tipogràfic, artístic i sociològic*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 1980 (tesi de llicenciatura dirigida pel Dr. Santiago Alcolea Gil).

45. Eliseu Trenc, *Les arts gràfiques de l'època modernista a Barcelona*, Barcelona: Gremi d'Indústries Gràfiques, 1977.

46. Xevi Camprubí, «Butlletes, fulls solts i altres menuderies: la contribució de la impremta al funcionament de la societat catalana moderna», *Manuscrits: revista d'història moderna*, vol. 34 (2016), p. 113-144.

47. Isaura Solé, *op. cit.*

48. Èlia Romaní, «El tractament dels efímers [en línia]: una exploració als centres documentals de Catalunya», Treball de final de màster dirigit per Jesús Gascón, (Barcelona: Universitat de Barcelona, 2016), <<http://hdl.handle.net/2445/107583>> [Consulta: 15/09/2017].

49. Èlia Romaní ha desenvolupat el tema des del punt de vista dels professionals de diferents centres catalans a partir de l'anàlisi d'entrevistes en el seu treball de final de màster. Vegeu: Èlia Romaní, *op. cit.*

50. «Vitrina d'ephemera» [en línia], *El propileu*, núm. 18 (juny 2016), p. 25. <<http://www.museudemontserrat.com/ca/llanterna-magica/ephemeraamuc-haicamps/112>> [Consulta: 15/09/2017].

res misses, invitacions i programes de l'Estudi Masriera, invitacions de balls de societats recreatives i rifes barcelonines de la Reial Junta de Caritat; en queden exclosos els cartells i els naips, per exemple, que s'han continuat considerant col·leccions separades.

Actualment no hi ha cap associació que doni cabuda a totes aquelles persones i entitats interessades en aquests tipus de material ni tampoc cap butlletí o publicació especialitzada en la matèria que ajudi a la seva comprensió, gestió i difusió. Els reptes que suposen els efimers en matèria de preservació, classificació, descripció, catalogació i digitalització són comuns i per això hem de trobar les estratègies, les eines i els recursos per afrontar-los.

Figura 5. Targeta comercial de la Litografia d'Hermenegildo Miralles, ca. 1890. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

4. Els reptes: preservació, classificació, descripció i catalogació

Els materials efimers, doncs, tendeixen a resistir-se al tractament convencional pel que fa a l'adquisició, preservació, classificació, descripció i catalogació. La manera poc sistemàtica com han arribat als nostres dies, la man-

En qualsevol cas, la digitalització obre noves vies de difusió d'aquests materials i, de mica en mica, sorgeixen col·leccions i exposicions d'ephemera disponibles en línia.

ca de dades sobre la peça i la baixa consideració que tenien fins fa poques dècades com a font d'informació, ha fet que restessin sense catalogar, oblidats i mantinguts al marge de qualsevol control bibliogràfic. No hi ha estàndards establerts ni cap fórmula màgica per tractar-los i gestionar-los. Cada posseïdor intenta encaixar-los dins el seu sistema i el fet de trobar-se en el marc d'activitat de diferents centres —biblioteques, museus, arxius i centres de documentació— fa que cada un s'hi aproximï d'una manera diferent i apliqui mètodes de classificació, catalogació i descripció desiguals, afavorint que no encaixi en uns estàndards o marcs d'actuació comuns.

4.1. Presència, procedència i preservació

Dins els fons dels diferents centres, trobem efimers de diverses maneres en funció, en moltes ocasions, de la seva procedència i de la manera com hi han arribat. En alguns casos, poden arribar com a col·lecció ja formada procedent d'una donació. En altres casos, es formen col·leccions artificialment per a agrupar aquests materials per temàtica, tipologia, format, etc. I, en molts casos, els trobem amagats en altres col·leccions més grans o formant part de fons personals, per exemple. La manera en què es troben distribuïts poden afectar-ne l'accés, ja que és més fàcil localitzar, classificar i tenir controlades les peces que formen part d'una mateixa col·lecció que no les que es troben disperses en altres col·leccions. En aquest últim cas, s'hauria d'indicar sempre en una nota la presència d'aquest tipus de material. Les col·leccions o reculls facticis creen agrupacions seguint un determinat criteri que ens permeti classificar-los i preservar-los de manera adequada, però tenen el perill de descontextualitzar-se i, per això, perdre informació i significat.

La preservació d'aquests materials també presenta reptes importants. L'heterogeneïtat en els formats, els suports, els materials, les tècniques d'impressió i la seva fragilitat no ajuden a la correcta conservació i preservació, i això en dificulta, de retruc, l'emmagatzematge.⁵¹

Figura 6. Postal publicitària de la Biblioteca Manuales Soler, [ca. 1900]. Col·lecció particular.

Una via de preservació per a tenir en compte és la digitalització d'aquests materials, tasca complicada per la varietat de formats, mides i característiques físiques, d'una banda, i pels recursos que es requereixen de l'altra. A causa de la gran quantitat i dispersió d'aquests materials resulta complicat treballar de manera cooperativa en aquest sentit, ja que és molt difícil saber si alguna altra institució té aquella peça o no, per exemple. En qualsevol cas, la digitalització obre noves vies de difusió d'aquests materials i, de mica en mica, sorgeixen col·leccions i exposicions d'*ephemera* disponibles en

línia. Un exemple és la col·lecció de menús de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer⁵² i les diferents col·leccions en línia del CRAI Biblioteca Pavelló de la República de la Universitat de Barcelona, accessibles des del portal Memòria Digital de Catalunya,⁵³ entre les quals podem trobar-hi cartells, segells, banderins, adhesius i un llarg etcètera.

4.2. La qüestió terminològica

La manca de terminologia comuna per a referir-se, no només a la denominació d'aquests tipus de material, sinó a cada un d'aquests elements és un dels més grans problemes de la descripció, classificació i catalogació d'aquests documents. Les tipologies i la seva nomenclatura varien d'un país a un altre i també d'una institució a una altra. Cada una tria la terminologia que vol emprar i crea un tesaurus propi basat en la seva col·lecció i en la consulta de tesaurus proposats per altres institucions, encara que no els pugui aplicar als seus fons. Per tant, resulta extremadament complex establir una terminologia comuna per referir-se a cada una de les tipologies.

A Catalunya, en la majoria de centres s'han creat tesaurus propis fets a mida i, en general, hi ha reticències a l'hora de referir-se a aquesta classe de materials emprant el terme *efimers* o *ephemera*. El fet de ser un terme amb una definició vaga, fa que sorgeixin molts dubtes sobre què inclou i què no, i és per això que molts centres prefereixen no utilitzar-lo i el fan servir com a calaix de sastre. La decisió d'incloure unes determinades tipologies de documents dins aquest grup depèn de cada centre, de la seva història, trajectòria, col·leccions existents i de les necessitats dels seus usuaris, la qual cosa en condiona, també, la classificació i catalogació.

51. John H. Slate, «Not Fade Away: understanding the definition, preservation and conservation issues of visual ephemera», *Collection Management*, vol. 25, no. 4 (2001), p. 51-59.

52. Biblioteca-Museu Víctor Balaguer. Base de dades de menús [en línia], <<http://www.victorbalaguer.cat/consultes/menus.htm>> [Consulta: 15/09/2017].

53. CRAI Biblioteca Pavelló de la República. Cartells del Pavelló de la República (UB) [en línia], <<http://mdc.cbuc.cat/cdm/landingpage/collection/pavellorepu/lang/ca>> [Consulta: 15/09/2017].

4.3. Descripció i catalogació

No hi ha unes normes específiques de descripció i catalogació dels materials efímers i això fa que cada entitat utilitzi i adapti les existents, derivades del món bibliogràfic, arxivístic i museístic, per intentar descriure els seus fons, catalogar-los i posar-los a disposició dels usuaris, que al seu torn són els que condicionen els camps de descripció segons els seus interessos.

Una de les màximes dificultats per a fer encaixar aquests materials en els estàndards de classificació bibliogràfica és la manca de dades requerides per a completar els registres com ara el títol, l'autor, l'editor i la cronologia. En canvi, prenen importància altres elements de descripció com són el format, el procediment d'impressió, la tipografia, els elements gràfics, la iconografia, els artistes i els impressors, entre d'altres. L'ideal, doncs, seria crear un sistema de catalogació específic amb uns camps de descripció que permetessin descriure aquests documents de manera integral. Aquesta oportunitat va sorgir a la Bodleian Library de la University of Oxford per catalogar la John Johnson Collection. Julie Anne Lambert explica com van poder crear una eina única a partir d'un sistema alemany anomenat Allegro-C, específicament dissenyat per descriure i catalogar aquesta col·lecció única d'ephemera.⁵⁴

Aquest cas, però, és excepcional. Generalment, les entitats intenten adaptar-se a les eines de descripció estàndards i a Catalunya, tal com resumeix Èlia Romaní en el treball de final de màster, en l'àmbit de descripció del catàleg bibliogràfic, la majoria segueixen els estàndards que calen per poder estar dins del Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya (CCUC) o del catàleg de Biblioteques Especialitzades de la Generalitat de Catalu-

nya (BEG), mitjançant la codificació MARC21. Pel que fa als documents penjats en un repositori, s'utilitzen metadades seguint els estàndards de DublinCore. En qualsevol cas, per a qüestions formals es tenen en compte les regles angloamericanes de catalogació (AACR2)⁵⁵ i la International Standard Bibliographic Description (ISBD). Pel que fa al tractament arxivístic, s'ha seguit la Norma Internacional General de Descripció Arxivística (ISAD(G)) i més concretament la Norma de Descripció Arxivística de Catalunya (NODAC).⁵⁶

Figura 7. Invitació per a la inauguració de l'Exposició Universal de Barcelona, 20 de maig de 1888. Biblioteca de Catalunya.

A part de les normes i estàndards de descripció i catalogació, tots els centres se serveixen de glossaris o tesaurus propis per resoldre conflictes terminològics, com hem dit, creats a partir dels seus propis fons, però també a partir d'altres tesaurus⁵⁷ i altres recursos. Els més utilitzats en l'àmbit nacional i internacional són els següents:

54. Julie Anne Lambert, «L'embarras du choix? [en línia] Complexité & perplexité dans le catalogue des éphémères de la John Johnson Collection», *Les éphémères, un patrimoine à construire. Actes des journées d'études de PatrimEph*, <<http://www.fabula.org/colloques/document2890.php>> [Consulta: 15/09/2017].

55. A l'espera de l'aplicació de la nova norma de catalogació RDA (Recursos, Descripció i Accés).

56. Èlia Romaní, *op. cit.*, p. 41. És molt interessant consultar les entrevistes que fa als diferents responsables de cada centre i les seves especificitats a l'hora de catalogar.

57. La majoria, disponibles en línia.

- *Thesaurus of Ephemera Terms*. Centre for Ephemera Studies. University of Reading.
- *Thesaurus for Graphic Materials (Genre/Format terms)*. The Library of Congress.
- *Art & Architecture Thesaurus*. Getty Research Institute.
- *Tesaurus de la Rare Books and Manuscripts Section of the Association of College and Research Libraries*.
- *Library of Congress Name Authority File (LCNAF)*.
- *Library of Congress Subject Headings (LCSH)*.
- *Llista d'Encapçalaments de Matèria en Català (LE-MAC)*.
- Rickards, M. *Encyclopedia of Ephemera*. Londres: The British Library, 2000.
- Ramos, Rosario. *Ephemera: la vida sobre paper*. Madrid: Biblioteca Nacional de España, 2003.
- *Els tresors de Joan Amades: la col·lecció d'imatge impresa de l'Arxiu Joan Amades*. Barcelona: Ara Llibres; Generalitat de Catalunya; CPCPTC, 2009.

Pel que fa a la descripció, es pot fer com a col·lecció o com a ítem. No es pot descriure una tendència generalitzada, ja que cada centre utilitza la manera més adequada en funció dels seus recursos, eines de descripció, tipologies de documents i demanda dels usuaris. La descripció mitjançant els reculls facticis és freqüent, ja que permet descriure un conjunt d'ítems amb característiques similars.⁵⁸ I la descripció peça a peça la trobem més aviat en col·leccions molt específiques, amb un nombre de peces limitades, o en el cas de documents amb un valor específic, com en el cas dels cartells, per exemple, amb un acusat valor artístic i que trobem descrits i catalogats peça a peça en la majoria de centres.

La descripció i catalogació d'aquests materials, doncs, és complexa i planteja interrogants que, malauradament, no poden ser compartits a través de la catalogació cooperativa, per exemple, ja que la majoria de peces són úniques. En qualsevol cas, el catalogador ha de tenir presents les necessitats dels usuaris i tots els interessos de cerca

possibles per a descriure aquests elements de manera que siguin el més accessibles possible.

Figura 8. Prospecte del llibre *L'etern femení* de Lluçia Canyà, 1954. CRAI Biblioteca Pavelló de la República.

Aconseguir l'accés complet és un objectiu pràcticament impossible, però les estratègies seran més efectives si es reflecteix de manera explícita la presència d'aquests materials en les eines de descripció i catalogació, si s'utilitza en la descripció i amb els camps adequats per a cada tipologia i si s'anticipen els possibles usos que poden tenir aquests materials. Cal tenir ben present que si no es classifiquen, descriuen i cataloguen, resten invisibles.

58. En algunes institucions, com a la Biblioteca de Catalunya, s'elaboren ajudes de cerca que proporcionen una relació de les peces existents en un recull factici, descrivint les característiques bàsiques de cada una.

Figura 9. Full volant. *Obrers catalans! Ha traït Macià? ... llegiu el llibre de Jaume Miravittles*, [1932]. CRAI Biblioteca Pavelló de la República.

5. Conclusions: vers l'accessibilitat i la visibilitat

L'estudi i tractament dels efímers els ha revelat com a materials complexos que plantegen un seguit d'interrogants i problemàtiques que es poden resumir en cinc. En primer lloc, el problema de conservació i preservació que presenten aquests materials per culpa de la seva materialitat de naturalesa efímera. En segon lloc, la manca de precisió terminològica. Hi ha moltes tipologies que no tenen un nom definit i d'altres que en tenen més d'un, a part de les varietats lingüístiques. En tercer lloc, la falta

de concreció semàntica. Com que no existeix una definició clara, els límits es difuminen i no hi pot haver un criteri comú a l'hora de crear estàndards de descripció, catalogació i preservació. En quart lloc, el tractament d'aquests materials no es du a terme en un camp definit, això fa que proliferin aproximacions diferents i que no s'hagi pogut definir una política de tractament a gran escala.⁵⁹ I, finalment, la immensa quantitat de documents conservats requereix una gran quantitat de recursos i dedicació. Tot això, agreujat per les limitacions que hi ha en el camp del treball cooperatiu.

Figura 10. Passi personal per a l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, [1888]. Col·lecció particular

58. Èlia Romaní, *op. cit.*, p. 15-16.

Cal posar en comú les situacions i estratègies adoptades per cada centre amb l'objectiu de crear uns estàndards de sistematització o, si més no, uns marcs d'actuació comuns a partir de la creació d'eines, com un tesaurus unificat que respongui a les necessitats específiques de cada col·lecció.

Per tant, es fa palesa la necessitat de crear un grup de treball per a afrontar els reptes que suposa el tractament i la gestió d'aquests materials tenint en compte els criteris de tots els professionals del sector: bibliotecaris, arxivers, documentalistes, conservadors, investigadors i col·leccionistes. Cal posar en comú les situacions i estratègies adoptades per cada centre amb l'objectiu de crear uns estàndards de sistematització o, si més no, uns marcs d'actuació comuns a partir de la creació d'eines, com un tesaurus unificat que respongui a les necessitats específiques de cada col·lecció. A més a més, la possibilitat de crear una associació que donés cabuda a totes les persones i entitats interessades en aquests materials ajudaria a vetllar per la seva preservació, estudi i difusió.

Penso que cal anar més enllà de les qüestions terminològiques i de l'ús d'un determinat terme per a designar aquests materials. L'objectiu final és treballar per fer-los accessibles i visibles a l'usuari, ja que al cap i a la fi, un usuari no pot demanar un document si no sap que existeix i, per tant, si no és accessible, restarà invisible i oblidat. Potser el terme *ephemera* no s'hauria d'utilitzar per definir-los ni per acumular-los en calaixos de sastre sense fons, sinó per contribuir a la difusió i divulgació d'aquests testimonis, tan valuosos com desconeguts, i donar-los la visibilitat que es mereixen.

Bibliografia

ANGHELESCU, Herminia G. B. «A bit of history in the library attic: challenge of ephemera research». *Collection Management*, vol. 25, no. 4 (2001), p. 61-75.

AUDIN, Marius. *Histoire de l'imprimerie par l'image: bibelots et bilboquets*. Vol. IV. Paris: Henri Jonquières, 1929.

CLINTON, Alan. *Printed ephemera: collection, organisation and access*. London: Clive Bingley, 1981.

EPHEMERA: les imprimés de tous les jours, 1881-1939 [catàleg d'exposició, Lyon, Musée de l'Imprimerie, 8 décembre 2001 - 28 avril 2002]. Lyon: Musée de l'Imprimerie et de la Banque, 2001.

«L'Éphémère». *Revue de la Bibliothèque Nationale de France*, no. 10 (2002).

LES ÉPHÉMÈRES [en línia]: *un patrimoine à construire* [en línia]. *Actes des journées d'études de PatrimEph «Les éphémères: objets, corpus, culture (XVIe-XXIe s.)»* et «Les éphémères: usages, typologies, disciplines (XVIe-XXIe s.)» Fabula, 2016.

<<http://www.fabula.org/colloques/document3097.php>>. [Consulta: 15/09/2017].

ÉPHÉMÈRES et curiosités [en línia]: *un patrimoine de circonstances, actes du colloque (Chambéry, 23 et 24 de septembre 2004)*. Chambéry: ARALD, FFCB/FILL, Bibliothèque municipale de Chambéry, 2004.

<https://auvergnerhonealpes-livre-lecture.org/telechargement/183/actes_colloque_mpe_2004.pdf>.

[Consulta: 15/09/2017].

FÉRON, Marie-Caroline. *Traitement et valorisation d'un fonds d'imprimés éphémères* [en línia]: *le cas d'un fonds de brochures au centre de documentation du Planning Familial*. Memòria. Paris: Conservatoire National des Arts et Métiers. École Management et Société. Département

Culture Information Technique et Société (CITS), 2012. <<http://memsic.ccsd.cnrs.fr/docs/00/80/33/33/PDF/FERON.pdf>>. [Consulta: 15/09/2017].

HADLEY, Nancy. «Access and description of visual ephemera». *Collection Management*, vol. 25, no. 4 (2001), p. 39-50.

HAUG, Mary-Elise. «The life cycle of printed ephemera: a case study of the Maxime Waldron and Thelma Mendsen collections», *Winterthur Portfolio*, vol. 30, no. 1 (Spring 1995), p. 59-72.

HUDSON, Graham. *The Design and printing of ephemera in Britain and America, 1720-1920*. London: The British Library; New Castle: Oak Knoll Press, 2008.

LEWIS, John. *Printed ephemera: the changing uses of type and letterforms in english and american printing*. Suffolk: W. S. Cowell, 1962.

MAKEPEACE, Chris E. *Ephemera: a book on its collection, conservation and use*. Aldershot; Brookfield: Gower, 1984.

MANDEL, Carol. «Hidden collections: the elephant in the closet». *RBM: A Journal of Rare Books, Manuscripts, and Culturale Heritage*, vol. 5, núm. 2 (2004), p. 106-113.

MENNESSIER, Anne-Laurence. *Le traitement des éphémères en bibliothèque* [en línia]: *l'exemple de la collection Arthur Labbé de la Mauvinière à la médiathèque François-Mitterrand de Poitiers*. Memòria d'estudis. Villeurbanne: École National Supérieure des Sciences de l'Information et des Bibliothèques (Enssib), 2005. <<http://www.enssib.fr/bibliotheque-numerique/documents/1031-le-traitement-des-ephemeres-en-bibliotheque.pdf>>. [Consulta: 15/09/2017].

OLIVA, Víctor; OLIVA, Oriol. *Barcelona: publicitat i ephemera*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2015.

PETIT, Nicolas. *L'éphémère, l'occasionnel et le non-livre à la Bibliothèque Sainte Geneviève (XVe-XVIIIe siècles)*. Paris: Klincksieck, 1997.

RAMOS PÉREZ, Rosario. *Ephemera: la vida sobre papel. Colección de la Biblioteca Nacional*. Madrid: Biblioteca Nacional, 2003.

RICKARDS, Maurice. *This is ephemera: collecting printed throwaways*. Newton Abbot: David & Charles, 1978.

— *Collecting printed ephemera*. Oxford: Phaidon; Christie's, 1988.

— *The Encyclopedia of ephemera: a guide to the fragmentary documents of everyday life for the collector, curator, and historian*. London: The British Library, 2000.

ROMANÍ, Èlia. «El tractament dels efímers [en línia]: una exploració als centres documentals de Catalunya». Treball de final de màster dirigit per Jesús Gascón. (Barcelona: Universitat de Barcelona, 2016). <<http://hdl.handle.net/2445/107583>> [Consulta: 15/09/2017].

SOLÉ, Isaura. «Ephemera al voltant de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888 [en línia]: una aproximació a la impremta de Barcelona de l'últim quart del segle XIX». Treball de final de màster dirigit per Jesús Gascón. (Barcelona: Universitat de Barcelona, 2014). <<http://hdl.handle.net/2445/58887>> [Consulta: 10/06/2017].

TESNIÈRE, Valérie; PETIT, Nicolas (dir.). «L'Éphémère». *Revue de la Bibliothèque Nationale de France*, núm. 10 (2002).

TRENC, Eliseu. *Les arts gràfiques de l'època modernista a Barcelona*. Barcelona: Gremi d'Indústries Gràfiques, 1977.

TRESORS gràfics. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Institut de Cultura. (Catàleg d'exposició, Barcelona, Saló del Tinell, Museu d'Història de la Ciutat 10/12/1998 -

28/2/1999 [1998]).

TWYMAN, Michael. «The long-term significance of printed ephemera». *RBM: A Journal of Rare Books, Manuscripts, and Cultural Heritage*, vol. 9, no. 1 (2008), p. 19-57.

YOUNG, Timothy G. «Evidence: toward a library definition of ephemera». *RBM: A Journal of Rare Books, Manuscripts, and Cultural Heritage*, vol. 4, no. 1 (2003), p. 11-26.

ZIETZ, Stephen J. «Ephemera: MARC-formatted cataloging records». *Rare Books and Manuscripts Librarianship*, vol. 7, no. 2 (1992), p. 152-159. ■